

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

MAI THỊ HỒNG VĨNH

**TỔ CHỨC XÃ HỘI VÀ VĂN HOÁ LÀNG
CỦA NGƯỜI SÁN DÌU Ở HUYỆN ĐỒNG HỖ
TỈNH THÁI NGUYÊN (1945 - 2011)**

LUẬN VĂN THẠC SĨ LỊCH SỬ VIỆT NAM

Chuyên ngành: Lịch Sử Việt Nam

Mã số: 60.22.03.13

Người hướng dẫn khoa học: PGS.TS Đàm Thị Uyên

Thái Nguyên- 2013

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình của riêng tôi, các số liệu, kết quả nghiên cứu trong luận văn là trung thực và chưa được ai công bố.

Người thực hiện

Mai Thị Hồng Vĩnh

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin bày tỏ lòng biết ơn sâu sắc tới PGS.TS Đàm Thị Uyên đã tận tình hướng dẫn, chỉ bảo và tạo mọi điều kiện giúp đỡ tôi hoàn thành công trình nghiên cứu này.

Tôi xin chân thành cảm ơn Lãnh đạo Trường Đại học Sư phạm – Đại học Thái Nguyên; Ban chủ nhiệm Khoa Lịch Sử và các thầy cô giáo, cán bộ khoa Lịch Sử đã tạo điều kiện giúp đỡ tôi trong quá trình học tập và hoàn thành luận văn.

Tôi xin cảm ơn UBND huyện Đồng Hỷ, HĐND, Phòng Văn hóa thông tin huyện, Phòng Thống kê huyện, UBND các xã (Nam Hòa, Linh Sơn, Minh Lập...), các già làng, trưởng xóm và các gia đình đã giúp đỡ tôi trong quá trình đi thực tế tại địa phương.

Tôi xin cảm ơn Bán giám hiệu trường Đại học Khoa học - Đại học Thái Nguyên, bộ môn Lịch Sử đã tạo điều kiện giúp đỡ tôi trong quá trình học tập và hoàn thành luận văn.

Tôi xin cảm ơn sự động viên, khích lệ của gia đình, bạn bè và đồng nghiệp trong suốt thời gian làm luận văn.

Tác giả luận văn

Mai Thị Hồng Vĩnh

MỤC LỤC

Trang

MỞ ĐẦU.....	1
1. Lý do chọn đề tài	1
2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề.....	2
3. Đối tượng, phạm vi và nhiệm vụ của đề tài.....	4
4. Nguồn tư liệu và phương pháp nghiên cứu	4
5. Đóng góp của đề tài	5
6. Cấu trúc của đề tài	5
Chương 1 KHÁI QUÁT VỀ NGƯỜI SÁN DÌU Ở HUYỆN ĐỒNG HỖ TỈNH THÁI NGUYÊN.....	9
1.1. Vị trí địa lý và điều kiện tự nhiên	9
1.2. Đồng Hỷ qua các thời kỳ lịch sử	12
1.3. Các thành phần dân tộc và dân tộc Sán Dìu ở huyện Đồng Hỷ	14
1.3.1. Các thành phần dân tộc.....	14
1.3.2. Dân tộc Sán Dìu.....	19
Chương 2 TỔ CHỨC XÃ HỘI CỦA NGƯỜI SÁN DÌU Ở HUYỆN ĐỒNG HỖ, TỈNH THÁI NGUYÊN (1945 – 2011).....	30
2.1. Tổ chức gia đình và dòng họ.....	30
2.1.1. Tổ chức gia đình.....	30
2.1.2. Tổ chức dòng họ.....	37
2.2. Tổ chức làng.....	41
2.2.1. Sự hình thành làng của người Sán Dìu	41
2.2.2. Bộ máy quản lý của làng.....	42
2.2.3. Luật tục.....	43
2.2.4. Mối quan hệ trong cộng đồng làng	45
2.3. Một số biến đổi trong tổ chức xã hội từ sau năm 1986 đến năm 2011.....	48

2.3.1. Tổ chức gia đình và dòng họ.....	48
2.3.2. Tổ chức làng.....	52
CHƯƠNG 3 VĂN HÓA LÀNG CỦA NGƯỜI SÁN DÌU Ở HUYỆN ĐỒNG HỖ, TỈNH THÁI NGUYÊN (1945 – 2011).....	56
CHƯƠNG 3 VĂN HÓA LÀNG CỦA NGƯỜI SÁN DÌU Ở HUYỆN ĐỒNG HỖ, TỈNH THÁI NGUYÊN (1945 – 2011).....	57
3.1. Quan niệm chung về văn hóa làng.....	57
3.2. Văn hóa ứng xử.....	59
3.2.1. Văn hóa ứng xử trong ăn uống.....	59
3.2.2. Ứng xử trong quan hệ hôn nhân.....	62
3.3. Kiến trúc nhà cửa	63
3.4. Một số tục lệ xã hội.....	66
3.4.1. Tục cưới xin	66
3.4.2 Tục tang ma.....	79
3.4.3 Những tục lệ liên quan đến làm nhà mới	86
3.5. Tín ngưỡng dân gian	93
3.5.1. Thờ cúng tổ tiên	93
3.5.2. Thờ các vị thần che chở cho cộng đồng và gia đình.....	94
3.5.3 Một số tín ngưỡng liên quan đến sản xuất nông nghiệp	96
3.6. Một số biến đổi trong văn hóa làng từ năm 1986 – 2011	99
KẾT LUẬN	104
TÀI LIỆU THAM KHẢO	
PHỤ LỤC	

DANH MỤC TỪ VIẾT TẮT

Viết là

KHXH

NXB

VHDT

Đọc là

Khoa học Xã hội

Nhà xuất bản

Văn hóa Dân tộc

Nam

Nữ

Quan hệ hôn nhân

Quan hệ sinh thành

Quan hệ anh em

DANH MỤC BẢNG BIỂU

Trang

Bảng 1: Các thành phần Dân tộc của huyện Đồng Hỷ năm 2009	14
Bảng 2: Các họ thường gặp ở người Sán Dìu huyện Đồng Hỷ	38
Bảng 3: Vai trò lao động của nam và nữ	47

MỞ ĐẦU

1. Lý do chọn đề tài

Trải qua nhiều thế kỉ, làng bản vẫn là đơn vị cư trú và là một tổ chức xã hội quan trọng của nông thôn, của các tộc người ở Việt Nam từ dân tộc đa số đến dân tộc thiểu số.

Cùng với việc xuất hiện làng trong lịch sử, văn hóa làng cũng ra đời, trở thành nét đặc trưng của văn hóa dân tộc. Trải qua một quá trình lịch sử lâu dài, sức sống của văn hóa truyền thống được bảo tồn và lưu giữ, biểu lộ mãnh mẽ trong văn hóa làng xã. Vì vậy có thể nói rằng, không thể hiểu được con người truyền thống Việt Nam, văn hóa truyền thống dân tộc, không thể thực hiện việc giữ gìn và phát huy bản sắc văn hóa dân tộc nếu không nghiên cứu làng và văn hóa làng.

Đảng ta xác định văn hóa là nền tảng tinh thần của xã hội, là mục tiêu và động lực thúc đẩy xã hội phát triển. Văn hóa có tính truyền thống mang dấu ấn của thời đại, do vậy vấn đề bảo tồn và thừa kế văn hóa làng bản trong thời hiện tại cần phải gạt bỏ các tiêu cực còn tồn tại, phát huy những thuần phong mỹ tục, lựa chọn những yếu tố tích cực phù hợp với xã hội hiện đại. Như vậy cũng làm cho văn hóa làng xã có thêm những giá trị và sức sống mới vừa thể hiện sự thừa kế truyền thống vừa phù hợp với tinh thần của thời đại.

Nước ta là một quốc gia đa dân tộc, sống chung lâu đời trong một quốc gia thống nhất, trong cùng một khu vực lịch sử - văn hóa. Do đó, bên cạnh có nhiều yếu tố văn hóa chung thống nhất, thì còn nhiều yếu tố riêng có, mang sắc thái tộc người tức tính tộc người của văn hóa. Văn hóa làng cũng vậy, nghiên cứu văn hóa làng của các tộc ít người ở nước ta sẽ giúp chúng ta hiểu về truyền thống văn hóa của các dân tộc anh em, tạo cơ sở giải quyết những vấn đề kinh tế, xã hội văn hóa miền núi, thực hiện chính sách dân tộc của Đảng và Nhà nước có hiệu quả thiết thực.

Đồng Hỷ là huyện tập đông người Sán Dìu sinh sống trong toàn tỉnh Thái Nguyên. Theo Tổng điều tra Dân số và nhà ở năm 2009, người Sán Dìu ở Đồng Hỷ có 107.769 người. Trong quá trình định cư lâu dài tại địa phương, họ đã bảo lưu những giá trị văn hóa truyền thống của tộc người vừa có sự giao thoa ảnh hưởng văn hóa của các dân tộc anh em. Nghiên cứu văn hóa làng của người Sán Dìu góp phần tái hiện lại bức tranh toàn cảnh văn hóa cộng đồng làng của người Sán Dìu ở địa phương. Như vậy, nghiên cứu văn hóa làng của các tộc người ở nước ta không những có ý nghĩa nhận thức khoa học mà còn có ý nghĩa thực tiễn sâu sắc.

Vì những lý do trên chúng tôi chọn đề tài “*Tổ chức xã hội và văn hóa làng của người Sán Dìu ở huyện Đồng Hỷ, tỉnh Thái Nguyên (1945 - 2011)*” làm Luận văn thạc sỹ.

2. Lịch sử nghiên cứu vấn đề

Nghiên cứu về người Sán Dìu ở Việt Nam nói chung và người Sán Dìu ở Thái Nguyên nói riêng từ trước đến nay cũng đã có nhiều công trình đề cập đến. Tuy nhiên, do hạn chế về mặt tư liệu nên tác giả chỉ điếm qua một số công trình mà trong quá trình nghiên cứu có điều kiện tiếp cận. Trước hết phải kể đến “*Người Sán Dìu ở Việt Nam*” của Ma Khánh Bằng, xuất bản năm 1983. Tác phẩm đã cho ta cái nhìn khái quát nhất về tổ chức xã hội và văn hóa vật chất, văn hóa tinh thần của người Sán Dìu như (nhà ở, trang phục, ăn uống, quan niệm về hôn nhân và gia đình, một số tục lệ trong đời sống như cưới xin, ma chay...). Nhưng đó mới chỉ là những nét chung nhất về người Sán Dìu ở Việt Nam, tác giả chưa đề cập về sự hình thành tổ chức xã hội và văn hóa ở một địa phương cụ thể nào.

Năm 2002, nhóm tác giả do Diệp Trung Bình (chủ biên) xuất bản cuốn “*Lễ hội cổ truyền các dân tộc Hoa, Sán Dìu ở Việt Nam*” và cuốn “*Phong tục và nghi lễ chu kỳ đời người của người Sán Dìu ở Việt Nam*” (2005). Các công trình nêu trên đã phản ánh một cách chi tiết về phong tục trong chu kỳ đời

người như: sinh đẻ, cưới xin, tang ma... cũng như lễ hội truyền thống của người Sán Dìu ở Việt Nam.

Ở phạm vi từng địa bàn cụ thể đã có một số công trình tiêu biểu như: *“Dân tộc Sán Dìu ở Bắc Giang”* do Ngô Văn Trụ, Nguyễn Xuân Cần (chủ biên) và cuốn *“Văn hóa truyền thống các Dân tộc Tày, Dao, Sán Dìu ở Tuyên Quang”* do Ninh Văn Độ (chủ biên), xuất bản năm 2003. Các tác giả đã đi khai thác đời sống văn hóa vật chất và tinh thần của người Sán Dìu ở Bắc Giang và Tuyên Quang, đây là hai tỉnh có số lượng người Sán Dìu sinh sống khá đông trong cả nước. Thông qua các công trình trên cho ta những nhận thức sâu sắc hơn về bản sắc văn hóa của tộc người mang tính địa phương. Nghiên cứu về người Sán Dìu ở ngay trên địa bàn Thái Nguyên phải kể đến tác giả Nguyễn Thị Quế Loan với công trình *“Bản sắc của người Sán Dìu ở Thái Nguyên qua văn hóa ẩm thực”* xuất bản năm 2006. Trong tác phẩm của mình tác giả không chỉ cho chúng ta biết về những món ăn truyền thống của người Sán Dìu mà còn phản ánh một cách rõ nét về văn hóa ứng xử trong ẩm thực. Thông qua văn hóa ẩm thực góp phần thể hiện nét đặc trưng riêng của văn hóa người Sán Dìu.

Vấn đề văn hóa làng của dân tộc Sán Dìu ở Việt Nam nói chung đã được nêu khái lược trong một số công trình nghiên cứu, nhưng nhìn chung còn sơ lược, chưa sắp xếp dưới dạng hệ thống về tổ chức xã hội và văn hóa làng chuyên biệt, những yếu tố nêu ra còn mang tính miêu thuật, rời rạc.

Tổ chức xã hội và văn hóa Làng của tộc Sán Dìu ở huyện Đồng Hỷ, tỉnh Thái Nguyên hầu như là một khu đất trống đang chờ được khai phá. Song qua những tác phẩm nghiên cứu nêu trên cũng cung cấp cho người đọc nhận biết đôi nét về lịch sử tộc người, kết cấu xã hội, phong tục tập quán, tôn giáo tín ngưỡng tộc người Sán Dìu nói chung, đều là những tư liệu quý giá giúp cho việc tham khảo và gợi mở tiếp tục khai thác trong luận văn này.